

УДК 336.734(477)

БАНКРУТСТВО БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Т.І. Євченко, аспірант*

З'ясовано сутність та особливості банкрутства кредитних установ, встановлено головні причини банкрутства банків та надано пропозиції щодо можливих заходів усунення банкрутства.

Банкрутство, неспроможність, платоспроможність, реорганізація, ліквідація.

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор В.П. Мартиненко

Досвід існування банківської системи України показав, що з кожним роком все більше банків зазнають негативного впливу різноманітних чинників, які спричиняють хвилі ліквідацій та банкрутств. Зростає кількість втрачених банків, яка на сьогодні становить вже близько ста, а найголовніше, що їх кількість збільшується й надалі.

Нестійкість банківської системи виявилася під час фінансової кризи 2008–2009 рр., наслідками якої стало значне зменшення прибутковості фінансово стабільних установ та збитковість банків, що призвело до неможливості банків підтримувати свою платоспроможність, достатній рівень капіталу та ліквідність.

Навіть великі фінансові установи не витримали цих випробувань. Тому Національний Банк України був змушений застосовувати всі можливі заходи впливу, спрямовані на підтримання ліквідності та платоспроможності банків і стабілізацію банківської системи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми банкрутства, неплатоспроможності, ліквідації банківських установ вивчаються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Теоретичні аспекти банкрутства банківських установ, сучасні форми, методи уникнення краху комерційних банків досліджуються такими науковцями, як Р. Бурганов, В. Білошапка, Д. Бішоп, П. Гохан, Д. Депамафіліс, Ф. Еванс, Г. Иванов, І. Лютий, А. Мороз, В. Новиков, Ю. Нікітін, І. Никонова, С. Онисько, С. Рід, М. Савлук, А. Степаненко, А. Турбанов, А. Тютюнник, Е. Шабалін та інші.

Слід зазначити, що проблематика визнання банківської установи неплатоспроможною, початок проведення процедури банкрутства або ліквідації саме в банківській сфері залишаються малодослідженими, у тому числі й у сфері нормативного та фінансового забезпечення. Також варто наголосити на тому, що дискусійними і невизначеними залишаються питання вибору методів фінансового оздоровлення банків та їх ефективності. Тому питання, що досліджується, є актуальним і являє собою важливу науково-практичну проблему.

Мета дослідження – з'ясування сутності та особливостей банкрутства кредитних установ, встановлення головних причин, які призводять до банкрутства банків і надання пропозицій щодо можливих заходів усунення банкрутства.

Виклад основного матеріалу. Нестабільність банківської системи України та кризові явища в економіці призвели до масової збитковості та втрати ліквідності більшістю кредитних установ країни, а в деяких випадках і до банкрутства, за яким, в умовах застосування неефективних способів оздоровлення, може відбутися й ліквідація.

Процедурі банкрутства кредитних установ притаманний ряд особливостей. Насамперед, це визначається тим, що вони мають велику кількість кредиторів та вкладників, а тому потребують особливої уваги та спеціальної законодавчої бази для врегулювання спорів, що виникають на кожному етапі банкрутства банку.

В Україні немає відповідного закону, який врегулював би всі питання, пов'язані з банкрутством саме банків, а діє лише Закон України

«Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», № 2343-XII від 14 травня 1992 року, який стосується всіх підприємств, установ, організацій. Тому тут варто було б запозичити досвід багатьох розвинених країн, в яких є відповідні окремі закони. В Росії існує окремий Федеральний Закон «Про неплатоспроможність (банкрутство) кредитних організацій». Крім того, необхідність спеціального законодавства про банкрутство кредитних установ зумовлена ще й специфікою їх діяльності.

Більшістю вчених в науковій літературі поняття «банкрутство» та «неспроможність» не розмежовуються і вживаються як синоніми. У первинному розумінні фінансова неспроможність та банкрутство ототожнюються з неплатоспроможністю.

Термін «банкрутство» походить від італійського слова *bankorotto* – розбитий банк. Згідно з вищезазначеним Законом, під банкрутством розуміють визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [1].

На нашу думку, під поняттям банкрутства комерційного банку слід розуміти фінансову неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях.

Банки як фінансові посередники залучають чужі грошові кошти і розміщують їх із метою отримання прибутку від інших осіб. За великої кількості кредиторів і боржників банку вкрай важко терміново консолідувати ліквідні активи для погашення заборгованості, яка виникла перед кредиторами. Внаслідок цього погіршується процес фінансового стану кредитної установи, якщо він розпочався та протікає значно швидше, ніж у промислових або торгових підприємств, і практично невідворотний [5, с. 607].

На власників банківської установи лягає тягар усунення неплатоспроможності всієї банківської установи – це головний принцип, який закладений в основу вжиття заходів щодо запобігання банкрутству. Під запобіганням банкрутству розуміється можливість проведення досудової або судової санації банку. Це система комплексних заходів, які проводяться власником, уповноваженим органом або особою і які спрямовані на фінансове оздоровлення кредитної організації, шляхом її реорганізації, реструктуризації та проведення всіх інших заходів, які не суперечать законодавству, задля запобігання банкрутству та ліквідації банку.

Головні причини, які призводять до банкрутства банків можна поділити на зовнішні (які не залежать від керівництва установи та її акціонерів), та внутрішні, (які спричинені чинниками, що існують у середині установи).

На сучасному етапі зовнішніми причинами банкрутства є:

- призупинення темпів зростання та нестабільність загальносвітової і внутрішньої економік;
- масове вилучення вкладів;
- втрата довіри до банку, наприклад, від неправильного керівництва;
- загальноекономічна ситуація, коли відбуваються масові паніки серед вкладників банківських установ;

- рейдерські атаки, спрямовані на знецінення активів банку, та в подальшому призводять до їх можливого продажу, або ліквідації.

До внутрішніх причин банкрутства відносять:

- недотримання законодавства, особливо в частині підтримання необхідного рівня всіх показників;

- обман органів влади, який викликаний приховуванням інформації від контролюючих суб'єктів про справжній стан з платоспроможністю фінансової установи;

- некомпетентне керівництво, що залежить від рівня корпоративної культури установи;

- спекуляція;

- недоліки внутрішньобанківської системи, яка безпосередньо залежить від проведеної політики всередині установи.

Для усунення банкрутства банківських установ необхідне виникнення деяких умов. До цих умов відносять: по-перше, прийняття банківського законодавства; по-друге, недостатній рівень капіталу, необхідного для забезпечення нормальної діяльності; по-третє, віднесення банку до категорії проблемних.

Справа про визнання банку банкрутом може бути порушена лише після відкликання банківської ліцензії, після чого санація банку не допускається. Орган, який ініціював рішення про ліквідацію, призначає ліквідатора, який приступає до виконання обов'язків негайно після відкликання ліцензії.

Коли багато банків мають значні труднощі або знаходяться на етапі глибокої кризи, необхідно вжити комплексних заходів для пошуку та впровадження в практику таких форм та методів управління, використання яких дозволили б банківським установам не доводити справу до кризового стану. Якщо йдеться річ про банкрутство, то необхідно застосовувати методи, які б дозволяли готувати та приводити в дію програми оздоровлення банків, а саме: через проведення фінансової санації.

Наслідком фінансової кризи банківської установи є втрата ліквідності та платоспроможності, а отже, порушення норм і вимог чинного банківського законодавства та нормативних актів НБУ.

У разі, якщо комерційний банк має нестійке фінансове становище, яке загрожує його подальшому існуванню, то він може бути переведений на режим фінансового оздоровлення з ініціативи НБУ. Режим фінансового оздоровлення – це система не примусових та примусових заходів впливу на комерційний банк, спрямованих на збільшення капіталу банку до необхідного рівня протягом визначеного періоду з метою відновлення ліквідності та платоспроможності і усунення порушень, які призвели комерційний банк до збиткової діяльності або скрутного фінансового становища, а також наслідків цих порушень [4].

Це складний процес і не кожний захід щодо фінансового оздоровлення призводить до позитивних результатів, тому Національний банк України в разі недостатності застосованих заходів може наполягати на обов'язковій реорганізації та призначити тимчасову адміністрацію.

До заходів усунення банкрутства, відносять:

1. Передачу активів неплатоспроможного банку в платоспроможний.

До фінансово стабільної установи передають обов'язки перед вкладниками. Цей спосіб є досить вигідним для всіх.

Передачу активів і обов'язків – достатньо поширена практика вирішення проблем банків. Вона передбачена законодавством США, яке є засновником у цій області. Подібні процедури застосовуються в Канаді, Іспанії, більшості країн Латинської Америки, Турції, Румунії, в тому числі в країнах близького зарубіжжя, в Киргизстані та Казахстані, тощо [5, с. 622].

2. Продаж інвесторам за визначеною програмою санації необоротних активів.

Залежно від причин, що призвели до погіршення фінансового стану банку, з метою підвищення платоспроможності та приведення діяльності банку у відповідність до вимог банківського законодавства, до програми санації можуть застосовуватися такі заходи: виплата боргу кредиторам; внесення на розгляд загальних зборів питання про зміну органів управління банком; залучення осіб, уповноважених інвесторами виконувати відповідні заходи [2, с. 117].

Рішення про санацію комерційного банку може прийматися в трьох випадках: за ініціативою власників, за ініціативою НБУ та під час провадження справи про банкрутство. Якщо кредитна організація не зможе подолати проблеми, які в неї виникають, вона підпадає під процедуру ліквідації. Після відкликання банківської ліцензії санація банку не дозволяється. В цьому випадку держава залишається лише спостерігачем та контролером виконання всіх наслідків.

3. Введення тимчасової адміністрації в банк, який зазнає кризи.

Досить поширеним заходом усунення банкрутства банківської установи протягом останніх трьох років в Україні є метод фінансового оздоровлення. Можемо бачити, що НБУ використовує його найбільше. За допомогою введення тимчасової адміністрації вдалося втримати велику кількість комерційних банків на поверхні та не допустити їх ліквідації.

Отже, неплатоспроможність однієї великої банківської установи може призвести до хвилі кризових явищ в усіх сферах країни.

Світова практика свідчить, що понад 80 % всіх банкрутств припадає на приватних осіб, а не на великі установи. Переважна більшість банкрутів оголошує про своє банкрутство самостійно.

Не всі методи, застосовані до покращення діяльності банку, призводять до позитивних результатів. Акціонери банків самі можуть вирішувати свої проблеми і використовувати злиття або приєднання як один із методів фінансового оздоровлення. Коли менш стійка кредитна установа приєднується до більш стійкої установи, банкрутства банку можна уникнути.

В усьому світі можемо спостерігати консолідацію банківського сектору: капітали концентрують у великих структурах, тоді як малі або знаходять конкурентні переваги, або стають об'єктом для поглинання більшими структурами [5].

Якщо виникають проблеми, пов'язані з недостатньою капіталізацією в банківській установі малих розмірів, то чекати на допомогу від держави немає сенсу. Вона не допомагає малим гравцям на ринку. Для таких банків залишається лише звернутися за допомогою до більших установ, наприклад, через повний продаж, або частковий продаж акцій. В іншому випадку вони будуть ліквідовані.

Отже, можна зробити висновок, що перш за все, необхідні спільні зусилля акціонерів банку та державного регулятора. Саме менеджери банку мають проводити таку політику, яка б не вимагала втручання держави.

Загалом банкрутство невеликого банку в Україні може пройти безболісно для суспільства та економіки. Інша річ, якщо це буде великий банк. Вони, зазвичай, не підлягають ліквідації тому, що вона може призвести до негативних наслідків, які відобразяться на економіці всієї країни. Основна причина полягає в тому, що після банкрутства банку його зобов'язання лягають частково на плечі платників податків.

Тому головним завданням Національного банку України є недопущення ліквідації великих банків і будь-яким можливим і складним способом досягти його фінансового оздоровлення.

Список літератури

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», № 2343-XII від 14 травня 1992 року.
2. Банківська справа : навч. посіб. / [І.О. Лютий, А.С. Криклій, В.І. Міщенко та ін.] ; за заг. ред. І.О. Лютого. – К. : Київський університет, 2009. – 392 с.
3. Повышение рыночной стоимости банка. / Банковская практика. – 2008. – № 8. – с.18.
4. Правове регулювання банкрутства : підручник / [Л.С. Сміян, Б.М. Грек, О.М. Костенко та ін.] // Національна академія управління; Академія муніципального управління. – К. : КНТ, 2009. – 461 с., с. 161–163.
5. Турбанов А., Тютюнник А. / Банковское дело: операции, технологии, управление. – М. : АльпинаПублишер. – 2010. – 682 с.

Определена сущность и особенности банкротства кредитных учреждений, установлены главные причины, банкротства банков и представлены предложения относительно возможных путей устранения банкротства.

Банкрутство, несостоятельность, платежеспособность, реорганизация, ликвидация.

In the article essence and features of bankruptcy of credit establishments turns out, main reasons which result in bankruptcy of banks and given suggestions in relation to the possible measures of removal of bankruptcy are set.

Bankruptcy, insolvency, solvency, reorganization, liquidation.